

TIPHETHIXINI EKA PALAMENDE

Xiyenge xa 56 (d) na 69 (d) xa Vumbiwa xi pfumelela Huvo ya Rixaka na Huvo ya Rixaka ya Swifundzhankulu ku *amukela tiphethixini, vuyimeri na swikombelo ku suka ka vanhu van'wana na van'wana lava nga na ku tsakela kumbe minhlango.*

Ku nghenelela ka vaakitiko eka ku endla milawu, vuangameri na tiphurosele tin'wana ta Palamende i swilo swa nkoka leswi nyikiweke hi Vumbiwa ra xidemokirasi xa hina. Palamende yi tumbuluxe tindlela to hlaya to kondletela ku tikatsa ka vaakitiko eka mintirho ya nhlango. Ndlela yin'wana vaakitiko va nga tirhisa mfanelo ya vona yo nghenelela ePalamende hi ku yisa phethixini.

Tindlela to tirhana na tiphethixini ti vekiwe erivaleni eka milawu ya Huvo ya Rixaka na Huvo ya Rixaka ya Swifundzhankulu.

XANA PHETHIXINI I YINI?

Phethixini i xikombelo xa ximfumo ePalamende ku va yi nghenelela eka mhaka. Swi nga teka xivumbeko xa xikombelo xo lava ku pfuniwa hi mhaka yo karhi kumbe ku lulamisiwa ka xirilo.

TINXAKA TA TIPHETHIXINI

Hi ntolovelo ku na tinxaka timbirhi ta tiphethixini, ku nga tiphethixini to hlawuleka na tiphethixini ta mani na mani kumbe ta ntolovelo. Phethixini yo hlawuleka hi loko munhu a endla xikombelo xo karhi kumbe a kombela mpfuno ku suka eka Mfumo, leswi nga pasisiwangiki hi nawu, ku fana na ku fikelela phexeni. Phethixini ya mani na mani hi loko ntlawa wa vaakitiko lava nga na ku tsakela kun'we va kombela mpfuno wa ntolovelo kumbe ku lulamisiwa ka xirilo.

MANYIKELO YA PHETHIXINI

Hi ku ya hi Vumbiwa, "Munhu un'wana na un'wana u na mfanelo, hi ndlela yo rhula naswona a nga hlomanga, yo nghenelela tinhlangeletano, ku kombisa matitwelo, ku phiketa, na ku heleketa tiphethixini." Hambiswiritano, ku na tindlela to karhi leti vanhu na/kumbe mintlawwa yi faneleke ku ti landzelela loko yi nyika Palamende phethixini.

Manyikelo ya tiphethixini ya lawuriwa hi milawu ya Palamende.

Huvo ya Rixaka yi lava leswaku phethixini yi nyikiwa ximfumo hi Xirho xa Palamende (MP) ku va yi tekeriwa enhlokweni. Endzhaku ka swona phethixini yi fanele ku seketeriwa hi MP. Wa pfumeleleka ku ya eka MP yin'wana na yin'wana hi ku tihlanganisa na vona kumbe hi ku endzela Hofisi ya Xifundzha xa Vakhethi leyi nga ekusuhi na wena ku ya kombela ku pfuniwa hi ku fambisa phethixini hi ku yimela wena.

Huvo ya Rixaka ya Swifundzhankulu (NCOP) a yi lavi leswaku phethixini yi seketeriwa hi MP. Hambiswiritano, phethixini leyi heleketiwaka eka NCOP yi fanele yi va eka fomo leyi pfumeleriweke hi Mutshamaxitulu wa Huvo. Milawu ya NCOP a yi hambanisi exikarhi ka tiphethixini to hlawuleka na ta ntolovelo.

LESWI U NGA TSARISAKA XISWONA PHETHIXINI

Phethixini yi fanele yi fikelela swilaveko leswi landzelaka:

- Yi fanele yi va eka fomo leyi lawuriweke hi Xipikara xa Huvo ya Rixaka (NA) kumbe Mutshamaxitulu wa Huvo ya Rixaka ya Swifundzhankulu (NCOP);
- Yi katsa vito/mavito na vuxokoxoko byo tihlanganisa bya muvileri/vavileri;
- Kombisa swi va erivaleni munhu loyi a nga ta amukela phethixini (munhu loyi phethixini yi nga tsaleriwa yena);
- Kombisa swi va erivaleni muxaka wa xikombelo lexi endlweke (nhlokomhaka ya phethixini);
- Katsa nsusumeto lowu nga erivaleni wa phethixini;
- Phethixini yi fanele yi va hi ririmi rin'wana na rin'wana ra tindzimi ta ximfumo ta Afrika Dzonga;
- Yi sayiniwile hi muvileli (vavileli) vona vini (handle ka loko Xipikara kumbe Mutshamaxitulu a ehlekete hi ndlela yin'wana);
- Yi nga vi na ririmi ro kala ri nga ri kahle kumbe leri nga kombiki ku xixima; na
- Yi fanele yi katsa muxaka wa mpfuno lowu komberiwaka ePalamende.

LESWI U NGA YISISAKA XISWONA PHETHIXINI EPALAMENDE

Wa tsundzuxiwa ku va u sungula u vulavula na MP u nga si yisa phethixini tanihleswi a nga ku pfunaka hi xivumbeko na vundzeni bya phethixini ya wena.

Loko ku ri na tidokhumente to seketela eka mhaka leyi boxiweke hi muvileli kumbe vavileli, ti fanele ti hlanganisiwa na phethixini.

Phethixini ya wena yi ta yisiwa eka Matsalani wa Palamende ku va a yi xiyisisa na ku pfumelelana na yona leswaku yi kahle hi xivumbeko na vundzeni, kutani a yi yisa eka Xipikara xa Huvo ya Rixaka kumbe Mutshamaxitulu wa Huvo ya Rixaka ya Swifundzhankulu.

Loko phethixini yi fikelela swilaveko hinkwaswo, yi ta andlariwa ePalamende. Loko ku ri phethixini yo hlawuleka, yi ta yisiwa eka Komiti ya Swiringanyeto swa Milawu ya Swirho hi Vuswona na Tiphethixini to Hlawuleka eka NA kumbe Komiti ya Vuangameri ya NCOP eka Tiphethixini na Swiringanyeto swa Milawu swa Swirho hi Vuswona eka NCOP. Loko ku ri phethixini ya muxaka wa ntolovelu, yi ta yisiwa eka Komiti/Tikomiti ta Vuangameri ta NA kumbe ta NCOP leti tirhanaka na mhaka/timhaka leti boxiweke eka phethixini ya wena.

Xivumbeko lexi pfumeleriweke xa phethixini ya wena xi nga kumeka eka Matsalani wa Maphepha wa Palamende. Loko u ta va u mpfampfarhutile phethixini ya wena, yi fanele endzhaku yi heleketiwa eka hofisi ya Matsalani wa Maphepha.

*Swivutiso mayelana ni tiphethixini swi
nga kongomisiwa eka:*

*Matsalani wa Maphepha
Riq: (021) 403 - 2224/6 kumbe
P.O. Box 15, Cape Town, 8000.*

*Va na ni xiave ePalamende.
Endla rito ra wena ri twiwa!*

This pamphlet is available in all the official languages of South Africa.

PARLIAMENT
OF THE REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

Produced by the Public Education Office • Parliamentary Communication Services • INSPIRED BY PEOPLE
www.parliament.gov.za • P.O. Box 15, Cape Town, 8000 • Telephone: (021) 403 3341 • Facsimile: (021) 403 3303

Petitions to Parliament